

ЦИВІЛЬНЕ І ТРУДОВЕ ПРАВО

DOI: 10.18372/2307-9061.72.19071
УДК 349.3(045)

Ю. М. Белуга,
старший викладач
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8442-7372>

МІЖНАРОДНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03058, Київ, Україна
E-mail: yulya.beluga@ukr.net

Мета: вивчити та порівняти досвід зарубіжних країн щодо правового регулювання соціального захисту дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, та виявити проблеми нормативно-правового забезпечення цієї сфери відносин у законодавстві України. **Методи дослідження:** порівняльно-правовий, формально-логічний метод та метод системного аналізу, структурно-функціональний метод та інші методи дослідження. **Результати:** проаналізувавши законодавство Сирії, Ізраїлю та Колумбії щодо соціальних пільг та гарантій для дітей, які постраждали у війні, можна відзначити, що ці країни розробили низку спеціальних програм та заходів для підтримки найуразливіших верств населення. Наприклад, досвід Сирії в організації центрів спеціалізованої психологічної підтримки та медичної допомоги може бути дуже корисним. **Обговорення:** Україні варто врахувати позитивний досвід інших країн щодо правового регулювання соціального захисту дітей, які постраждали у війні.

Ключові слова: дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів; соціальний захист; правове регулювання; статус дитини; зарубіжний досвід; права дитини; право на соціальний захист.

Постановка проблеми та її актуальність. Тема соціального захисту дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, є надзвичайно важливою і актуальною в сучасному світі. У різних регіонах планети ми спостерігаємо конфлікти, які зачіпають тисячі невинних дітей, залишаючи їх без належного захисту, освіти та медичної допомоги. У таких умовах надзвичайно важливо вивчати зарубіжний досвід правового регулювання соціального захисту цих дітей, щоб забезпечити їм максимальну підтримку та допомогу.

Все, що сталося з дітьми, які постраждали через воєнні дії та збройні конфлікти з 2014 року, включаючи анексію Криму та зону

проведення АТО, стало серйозним викликом для української влади, адже, кількість таких дітей постійно зростає.

Актуальність статті полягає в тому, що вивчення зарубіжного досвіду допоможе покращити сучасний стан правового регулювання цієї сфери відносин. Це стане підґрунтям для розвитку вітчизняного законодавства у сфері соціального захисту дітей, які зазнали фізичних, психологічних, соціальних або економічних втрат і травм внаслідок збройних конфліктів, які можуть бути пораненими, які втратили батьків або близьких, були примусово переміщеними, стали жертвами насильства або експлуатації, а

також пережили серйозні емоційні потрясіння через бойові дії та їх наслідки, а також сприяти-ме впорядкуванню їхнього соціального статусу.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Окремі аспекти проблем захисту прав дитини були розглянуті вченими з різних галузей права, зокрема, Б.І. Андрусишиним, Л.С. Волинець, О.О. Кочемировською, Н.М. Крестовською, О.О. Мордань, Н.М. Оніщенко, О.В. Пономаренко та іншими. Однак, незважаючи на актуальність цієї проблеми, у вітчизняній юридичній науці досі відсутні дослідження, присвячені правовому регулюванню соціального захисту дітей в умовах збройного конфлікту в Україні, а саме в контексті зарубіжного досвіду.

Метою статті є вивчити та порівняти досвід зарубіжних країн щодо правового регулювання соціального захисту дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, та виявити проблеми нормативно-правового забезпечення цієї сфери відносин у законодавстві України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародні організації, такі як ООН, ЮНІСЕФ та Червоний Хрест, активно працюють над розробкою та впровадженням правових норм і стандартів, спрямованих на захист прав дітей в умовах війни. До вирішення дитячих проблем ЮНІСЕФ залучає найширше коло тих, хто може і повинен подбати про майбутнє нових поколінь, активно співпрацюючи з урядами і науковими установами, бізнесом і громадськими організаціями, лікарнями і навчальними закладами, інформуючи про проблеми дітей, пропонуючи перевірені й ефективні рішення, стимулюючи законодавчі зміни. Кожна країна (190 країн) виконує місію ЮНІСЕФ за допомогою унікальної програми співпраці, розробленої з урядом приймаючої сторони [1]. Вони також сприяють створенню міжнародних документів, що регулюють питання надання допомоги та захисту дітей у конфліктних зонах. Зокрема, Конвенція ООН про права дитини та Факультативні протоколи до неї є фундаментальними документами, які визначають основні принципи захисту дітей під час збройних конфліктів.

Крім того, функціонує Робоча Група Ради Безпеки ООН з питання дітей та збройних кон-

фліктів, основною метою діяльності якої є надання рекомендацій стосовно методів захисту дітей, які зазнали впливу збройних конфліктів. Представники 15 країн-членів Ради регулярно зустрічаються та обговорюють країни або ситуації з метою надання письмових рекомендацій, які повинні бути дотримані зацікавленими країнами чи ситуаціями [2].

Проте, жодна з міжнародних організацій, що опікуються правами дитини, рекомендацій стосовно пільг для дітей, які постраждали внаслідок військових конфліктів, не надає. Зважаючи на це, важливим є досвід окремих країн, які розробили ефективні механізми захисту дітей, постраждалих від війни. Ці країни впроваджують спеціальні програми реабілітації, соціальної адаптації та освіти для дітей, що дозволяє їм повернутися до нормального життя. Дослідження міжнародного досвіду в цій сфері дозволяє виявити найкращі практики та адаптувати їх до умов кожної конкретної країни, що сприятиме підвищенню ефективності заходів щодо соціального захисту дітей.

Таким чином, вивчення зарубіжного досвіду правового регулювання соціального захисту дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, є важливим аспектом для створення дієвої системи соціального захисту дітей в Україні, що дозволить не тільки забезпечити належний захист їх прав, а й сприятиме їх повноцінному розвитку і реінтеграції в суспільство.

Насамперед важливо звернутися до досвіду інших країн, які успішно впоралися з подібними викликами. Одним із таких прикладів є досвід Ізраїлю, який зробив великий акцент на розробці механізмів підтримки для дітей, які були змушені виїхати через війну. Спеціальні програми спрямовані на забезпечення їхньої соціальної адаптації, психологічної підтримки, доступу до освіти та професійної підготовки, а також збереження культурної ідентичності, щоб допомогти дітям легше інтегруватися в нові умови життя.

Успіх Ізраїлю в поверненні своїх громадян після війни значною мірою пов'язаний із запровадженням централізованого механізму управління цим процесом. Ключову роль відіграє

Міністерство алії та інтеграції, яке координує всі аспекти повернення та інтеграції, надаючи допомогу як дітям, так і їхнім родинам.

Щодо дітей, то діяльність Міністерства зосереджена на трьох напрямках:

1. Соціальна та психологічна підтримка. Дітям, особливо після війни, важливо надавати соціальну та психологічну підтримку. Ізраїльські програми акцентують на важливості відновлення емоційного стану дітей та пропонують психологічну допомогу для полегшення їхньої адаптації.

2. Освіта та професійна підготовка. Забезпечення доступу до освіти та професійної підготовки є важливим елементом для дітей, постраждалих у війні. Ізраїль активно підтримує відновлення навчального процесу для дітей з-за кордону, а також надає можливості для їх професійної підготовки.

3. Сприяння культурній інтеграції. Культурна інтеграція має велике значення для дітей, які постраждали під час збройного конфлікту. Ізраїль підтримує заходи та програми, спрямовані на збереження і розвиток культурної ідентичності дітей, що сприяє їхній легшій адаптації та вивченню мови, якщо вони її забули або не володіли, особливо для тих дітей, які були змушені залишити країну.

Безпека дітей є пріоритетом, тому кожна школа в Ізраїлі обладнана бомбосховищами та бетонними перекриттями. Ці бетонні конструкції є необхідністю в Ізраїлі, оскільки вони забезпечують надійний захист від прямих ударів. Це особливо важливо на півночі країни, де ще вирішуються питання безпеки.

У школах побудовані бетонні бомбосховища з товщиною стін 40–50 см, які можуть вмістити до 200 осіб. У кожному класі є відповідальні за евакуацію, які швидко та організовано направляють дітей до безпечних місць.

Діти вчаться процедурам на випадок повітряної тривоги, включаючи знання про те, за скільки секунд ракети досягають їхнього району. Важливим елементом є мобільні укриття біля автобусних зупинок та армовані бетонні стінки, які забезпечують додатковий захист.

Для України важливо врахувати ключові аспекти досвіду Ізраїлю у сфері соціального захи-

сту дітей, які постраждали від війни. Необхідно створити державну структуру, яка буде координувати репатріацію дітей, забезпечуючи їм необхідну допомогу. Цей процес потребує детального опрацювання, включаючи питання фінансування репатріації, надання економічної підтримки родинам та створення умов для адаптації дітей у новому середовищі. Крім того, забезпечення безпеки дітей є критично важливим, щоб вони могли отримати належний захист у випадку загрози.

Колумбія як приклад досвіду в підтримці дітей, постраждалих від війни, протягом кількох десятиліть переживала один з найтриваліших і складних збройних конфліктів у світі. Війна між урядовими силами та різними повстанськими групами, включаючи революційні збройні сили Колумбії (FARC) та Національну армію звільнення (ELN), тривала з 1960-х років до підписання мирних угод у 2016 році. Цей конфлікт залишив глибокий слід на житті мільйонів колумбійців, і діти стали однією з найуразливіших категорій постраждалих.

Конституція Колумбії 1991 року проголосила права дітей як основний пріоритет, включаючи спеціальні гарантії для дітей, які постраждали від конфлікту. Вона забезпечує основи для соціального захисту дітей і вказує на обов'язок держави забезпечити їхню безпеку та добробут.

Також було прийнято спеціальні закони для захисту дітей, які постраждали від збройних конфліктів. Один з таких законів – Закон 1448 від 2011 року (Закон про жертви та земельну реституцію), який передбачає спеціальні заходи для допомоги дітям, постраждалим від конфлікту, зокрема, забезпечення їх прав на реабілітацію та інтеграцію в суспільство [2].

Щодо міжнародних угод, то Колумбія є стороною Конвенції ООН про права дитини та інших міжнародних угод, які захищають права дітей в умовах конфлікту, таких як *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict* [2].

Колумбійський уряд, спільно з міжнародними організаціями, реалізує програми реабілітації для дітей, які пережили насильство. Це включає психологічну підтримку, медичну допомогу та

освітні програми, що допомагають дітям відновитися і повернутися до нормального життя.

Для реалізації цих заходів у Колумбії функціонують спеціалізовані агенції, такі як Національний інститут для сім'ї та дітей (ICBF), який працює над захистом прав дітей та їх інтеграцією в суспільство.

Колумбійська судова система створила спеціальні органи для розгляду справ, пов'язаних із порушеннями прав дітей в умовах конфлікту. Це включає спеціалізовані суди, які розглядають справи про воєнні злочини та злочини проти дітей.

Також Колумбія активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як UNICEF та Human Rights Watch, для реалізації програм захисту дітей. Ці організації надають фінансову та технічну допомогу, а також проводять моніторинг ситуації. Колумбія бере участь у міжнародних ініціативах та форумах щодо захисту прав дітей в умовах збройних конфліктів. Це дозволяє країні обмінюватися досвідом та кращими практиками з іншими країнами.

Отже, як ми бачимо, досвід Колумбії показує, що комплексний підхід до правового регулювання соціального захисту дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, може бути успішним, якщо він включає національне законодавство, міжнародні угоди, практичні програми та ефективну міжнародну співпрацю. Цей підхід дозволяє забезпечити всебічну підтримку для дітей, відновити їх права та сприяти їх інтеграції в суспільство.

Ще одним прикладом впливу війни на дітей є ситуація в Сирії, яка протягом останніх років переживає одну з найтривожніших гуманітарних катастроф нашого часу. З початком громадянської війни в 2011 році ситуація в країні швидко переросла в масштабний збройний конфлікт, який завдав величезної шкоди мирному населенню, особливо дітям.

Діти в Сирії стали одними з найуразливіших жертв цього конфлікту. Вони постраждали від численних форм насильства, зокрема, від прямого фізичного впливу бойових дій, втрати рідних, вимушеного переміщення, а також психологічних травм, які залишаються з ними на все

життя. Сирійські діти часто зазнають серйозних порушень їхніх основних прав, таких як право на життя, безпеку, освіту і медичну допомогу.

Ситуація в Сирії наочно демонструє, як збройні конфлікти можуть глибоко вплинути на найменших і найбільш беззахисних членів суспільства. Цей приклад є важливим для розуміння масштабів проблеми і потреби в ефективних механізмах допомоги та захисту дітей, постраждалих від війни. Вивчення сирійського досвіду сприятиме розробці національних стратегій і політик, спрямованих на полегшення страждань дітей у подібних ситуаціях.

Одними з важливих інтегрованих програм соціального захисту ЮНІСЕФ для дітей, які постраждали від війни у Сирії, є Програма захисту дітей у надзвичайних ситуаціях та Програма Комплексної програми соціального захисту дітей з інвалідністю, яка розпочалася у 2016 році, а у 2021 році охопила 11 639 дітей з інвалідністю у Сирії [3].

Ці програми орієнтовані на комплексну підтримку дітей, які постраждали від збройних конфліктів і криз.

Попри те, що в Сирії існують програми захисту дітей постраждалих у війні, що є позитивним моментом, в сирійському законодавстві відсутні спеціальні положення щодо соціального захисту дітей від насильства.

У серпні 2021 року сирійський уряд офіційно видав новий закон «Про права дитини» (№ 21/2021), який розширює права та захист дітей. Однак реальність на місцях показує, що новий закон є переважно бажаним, і залишається величезна прірва між правами, які надає сирійське законодавство, і практикою сирійського уряду. Новий закон охоплює низку аспектів, включаючи громадянство, шлюб, експлуатацію дітей і захист від насильства. Незважаючи на те, що в новому законі є статті, які, здається, свідчать про прогрес у сфері соціального захисту прав людини, імплементація цього закону продовжує бути недостатньою. Протягом останніх десяти років сирійський уряд демонстрував нехтування захистом і правами дітей через арешти, тортури та авіаудари. Потрібна буде суттєва зміна ставлення уряду до дітей, щоб привести його у відповідність до

міжнародного права прав людини та базової людської порядності [4].

А тому в Сирії захист дітей залишається серйозною проблемою. Конкретні проблеми включають слабкі механізми захисту дітей, слабе управління справами, непрацюючі офіційні системи правосуддя та дуже обмежений доступ до спеціалізованих послуг, таких як психосоціальна підтримка або догляд за постраждалими від гендерного насильства. Існує гостра потреба в комплексних заходах із запобігання та реагування, щоб зменшити та пом'якшити ризики для дітей, спричинені конфліктом та переміщенням. Інші потреби включають інформування та мобілізацію громади, а також зміцнення місцевих інституцій, у тому числі традиційних і релігійних організацій, щоб вони могли надавати кращі послуги дітям групи ризику.

Висновки. Проаналізувавши законодавство Сирії та Колумбії щодо соціальних пільг та гарантій для дітей, які постраждали у війні, можна відзначити, що ці країни розробили низку спеціальних програм та заходів для підтримки найуразливіших верств населення. На жаль, як і в Україні, пільги та гарантії відсутні.

Проте, Україна може значно покращити систему соціального захисту та медичної допомоги для дітей, які постраждали від війни, використовуючи досвід Сирії та Колумбії.

У Сирії існують центри, що надають спеціалізовану психологічну підтримку та медичну допомогу дітям, які пережили жахи війни. Такі центри допомагають дітям справлятися з психологічними травмами, а також забезпечують необхідну медичну допомогу. В Україні таких центрів не вистачає, і доступ до них обмежений. Україна може запозичити цей підхід, створюючи більше подібних центрів по всій країні, особливо в регіонах, які постраждали від війни. Також у Сирії активно проводиться робота з відновлення та реконструкції зруйнованих шкіл, що забезпечує дітям можливість повернутися до навчання. В Україні цей процес відбувається повільніше, і не всі діти мають доступ до безпечних навчальних закладів.

У Колумбії діють програми, які сприяють соціальній інтеграції дітей, що постраждали від

конфлікту, включаючи навчальні курси, професійну підготовку та підтримку в працевлаштуванні. В Україні подібні програми часто не мають достатнього фінансування та підтримки.

Колумбія надає економічну підтримку сім'ям, які виховують дітей, постраждалих від конфлікту, через спеціальні гранти та субсидії. В Україні таких програм недостатньо.

Отже, Україні варто врахувати позитивний досвід інших країн щодо правового регулювання соціального захисту дітей, які постраждали у війні. Вивчення та запозичення ефективних практик допоможе створити належні умови для психологічної реабілітації, соціальної інтеграції та медичної допомоги таким дітям. Інтеграція таких практик допоможе Україні ефективніше відповідати на виклики, пов'язані з належним соціальним захистом дітей, які постраждали від збройних конфліктів.

Література

1. Міжнародний досвід правового регулювання надання пільг для дітей, які постраждали внаслідок військових конфліктів. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29351.pdf> (дата звернення 29.07.2024).

2. Діти та збройний конфлікт у Колумбії. 2001. URL: https://reliefweb-int.translate.google.com/report/colombia/children-and-armed-conflict-colombia?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (дата звернення 29.07.2024).

3. Діти та збройний конфлікт у Сирійській Арабській Республіці - Доповідь Генерального секретаря (S/2023/805) [EN/AR/RU/ZH] 2023. URL: https://reliefweb-int.translate.google.com/report/syrian-arab-republic/children-and-armed-conflict-syrian-arab-republic-report-secretary-general-s2023805-enaruzh?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (дата звернення 29.07.2024).

4. Children's Rights Law. № 21/2021 URL: <https://www.syria.law/index.php/recent-legislation/> (дата звернення 29.07.2024).

References

1. Mizhnarodnyy dosvid pravovoho rehulyuvannya nadannya pil'h dlya ditey, yaki postrazhdaly vnaslidok viys'kovykh konfliktiv. Informatsiyna dovidka, pidhotovlena Yevropeys'kym informatsiyno-doslidnyts'kym tsentrom na zapyt Komitetu Verkhovnoyi Rady Ukrayiny URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29351.pdf> (data zvernennya 29.07.2024).

2. Dity ta zbroynnyy konflikt u Kolumbiyi. 2001. URL: <https://reliefweb-int.translate.google.com/report/colombia/children-and-armed-conflict->

[colombia?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc](https://reliefweb-int.translate.google.com/report/colombia/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc) (data zvernennya 29.07.2024).

3. Dity ta zbroynnyy konflikt u Syriys'kiy Arabs'kiy Respublitsi - Dopovid' Heneral'noho sekretarya (S/2023/805) [EN/AR/RU/ZH] 2023. URL: https://reliefweb-int.translate.google.com/report/syrian-arab-republic/children-and-armed-conflict-syrian-arab-republic-report-secretary-general-s2023805-enarruzh?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (data zvernennya 29.07.2024).

4. Children's Rights Law. № 21/2021 URL: <https://www.syria.law/index.php/recent-legislation/> (data zvernennya 29.07.2024).

Yulia Beluga

INTERNATIONAL AND FOREIGN EXPERIENCE IN LEGAL REGULATION OF SOCIAL PROTECTION OF CHILDREN SUFFERED FROM THE MILITARY ACTIONS AND ARMED CONFLICTS

National Aviation University
Lyubomyra Huzara Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine
E-mail: yulya.beluga@ukr.net

Purpose: to study and compare an experience of foreign countries in the legal regulation of social protection of children suffered from the military actions and armed conflicts and to identify the problems of regulatory support in this area of relations in the legislation of Ukraine. **Research methods:** comparative legal, formal logical and system analysis methods, structural and functional methods and other research methods. **Results:** analysing the legislation of Syria, Israel and Colombia on social benefits and guarantees for children suffered from the military actions, it could be noted that these countries have developed a number of special programmes and measures to support the most vulnerable segments of the population. For example, Syria's experience in organising centres for the specialised psychological support and medical care could be very useful. **Discussion:** Ukraine should take into account the positive experience of other countries in legal regulation of social protection of children suffered from the war.

Key words: a child suffered from the military actions and armed conflict; social protection; legal regulation; status of a child; foreign experience; the rights of a child; the right to social protection.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2024